

Magyarnak maradni az Adria partján

Az 1910-es népszámlálás során Horvátországban – amely akkor még Magyarország társországa volt – 121 ezer, a 2001-ben végzett hasonló összeírás során viszont mindössze 17 ezer magyart vettek lajstromba. Az utóbbiak döntő többsége Eszék-Baranya (Osjecko-Baranjska) és Vukovár-Szerém (Vukovarsko-Srijemska) megyékben, tehát az ország belsejében élt. Csekély részük azonban szórványt képez a tengerparton.

Titónak zenélt az író rokona

Splitben, az egykori Spalatóban vagyunk. 1217 nyarán II. András innen indult el a Velencétől bérelt hajóival a Szentföld felé, hogy a felszabadítására egy – végül eredménytelennek bizonyult – keresztes hadjáratot vezessen. Ide érkezett meg 1300 augusztusában a 12 éves *Károly Róbert*, hogy Magyarország szíve felé hatolva trónra lépjen, megalapítva a magyarországi Anjouk mindössze három uralkodót adó, de igencsak eredményes dinasztiáját. 1397 januárjában Luxemburgi *Zsigmond* király is megfordult itt, bár eredetileg nem állt szándékában ez a látogatás. A nikápolyi csatavesztés után, a Balkán félszigetet megkerülve, hazafelé mentében érintette a várost. Ne hagyjuk ki, visszaugorva az időben – a jobb sorsra érdemes IV. *Béla*t sem! 1242 márciusában elhunyt lányai, *Katalin* és *Margit* földi maradványai az itteni dóm főkapujának fülkéiben – 113 centiméter hosszú és 51 centiméter széles kőkoporsókban – nyugszanak.

A krónikák nem szólnak arról, hogy az ideérkező magyar uralkodók elmerengtek-e az idők múlásán az Adria-parti kikötő legismertebb látványosságánál, a magát istencsászárként tiszteltő, amúgy a római birodalmat erős kézzel megújító *Diocletianus* palotájánál. Beléptek-e a faragott, márvány oszlopcsarnokok és az egyiptomi, fekete gránitszfinx révén is időtlenséget sugalló peristilumba (a belső palotaudvarba)? Volt-e erre idejük, s ha igen, akkor kedvük is hozzá? Egy vesztés háború után, avagy családi tragédia közepette, netalán a pillanatnyi halasztást sem tűrő tennivalók szorításában?

Mindezt nem tudjuk. Azt azonban igen, hogy a középkori Spalatónak – amíg szoros szálak fűzték Magyarországhoz – kitüntetett szerep jutott az Árpád-házi és Anjou uralkodók (a vártnál sajnos kevesebb hozadékkal szolgáló) dalmáciai terveiben. Csak Zára, a mai Zadar előzte meg Spalatót ebből a szempontból.

Split napjainkban Horvátország második legnagyobb városa, a horvát tengerparton pedig első. Lélekszámban még Rijekát – az egykori Fiumét – is megelőzi. Magától értetődik, hogy vonzereje, még Ju-

goszlávia idején a Délvidékről számos magyart csábított ide. Közéjük tartozik *Gion* János is. Tisztában van vele, hogy vezetékneve jól ismert az irodalombarátok körében. Mintegy sejtésünk igazolásaképpen, váratlan – de titkon remélt – meglepetéssel szolgált:

– *Gion Nándor, a hat éve elhunyt, ismert író valóban a rokonom. Mindketten a Vajdaságban, Szenttamáson születünk. Az ő nagyapja meg az enyém testvérek voltak. Gion Nándor a harmadik unokatestvérem, ami ugyan nem is olyan távoli a rokonsági fok, de én sohasem találkoztam vele. Elég korán, már 1960-ban, az elemi után elmentem Szenttamásról a vukovári zeneakadémiára. Szaxofonon tanultam játszani. Mindig is szerettem a zenét, de mivel a földből élő családomnak nem volt pénze, számomra a katonaság jelentette a maga juttatásaival a kiemelkedési lehetőséget. Így lettem katonazenész. De nem a szárazföldön!*

1964-ben Splitbe vezényelték. A kiváló minősítést szerző *Gion* János nem máshova, mint Tito jachtjára, a *Galeb* nevű hajóra került, ahol – nyolcadmagával együtt – a jugoszláv állam elnökének muzsikálhattott. Hivatalos útjain tizennégy éven át így kísérhet-e el Titót a világ számos államába, Ciprustól kezdve Etiópián át Indiáig... legalábbis a kikötői mólóig.

– *Még néhány magyar műdalt is játszottam Titónak, csak a szövegrészek nem mindig jutottak eszembe – mondta, azután mintegy saját magára is rációzva gyorsan felidézte a „János legyen fenn a János-hegyen” kezdetű operett-slágeret, majd a „Már minálunk babám” című nótát.*

– *Ezeket azért tudtam, mert édesanyám is énekelte mindkettőt. A horvátok egyiket sem ismerik, viszont szinte mindegyikük fújja a „Piros csizmát visel a babám” című lakodalmos nóta dallamát. 1978-tól 1990-ig, a nyugdíjazásáig a nyolcvantagú spliti haditengerészeti zenekarban folytatta. Itt zárta le pályafutását is. Nem ment vissza a szülőföldjére, mert korábban már családot alapított Splitben. Felesége horvát: *Ružica Katulic*, aki azt vallja, hogy lényegtelen, kinek mi a nemzetisége. Az ember számít, a cselekedeteivel.*

– *Amikor horvát ismerőseimmel beszélgetek, soha nem titkolom el, hogy a párom magyar – tette hozzá férje tolmácsolásában. – A nemzetisége senkit sem zavar, a magyarokat elfogadja itt mindenki: csak azt nem tudják eldönteni, hogy a *Gion* vajon vezetéknev, avagy keresztnév...*

Az ősök Csehországból érkeztek

Seget Vranjicából szép időben jól látható Kraljevac kicsiny szigete. Seget Vranjicában pedig mindig szép az idő. Ebben nincs is semmi meglepő, hiszen a csendes kistelepülés a horvát Adria egyik legfestőibb szegletén, a napsütéses trogiri Rivierán található. Azon a tájon, ahol egykoron, az idők mélyén – bizony lassanként nyolcszáz éve – IV. Béla királyunk kétségbeesve

Gion János

Kaslik József

Bálint Ferenc

Kovács László

keresett magának rejteket. Az Árpád-házi uralkodó a rettegett mongol – vagy miként a magyar köztudatban meggyökeresedett: tatár – hadak elől menekült az akkor magyar fennhatóságú tengerparti városokba: így Spalatóba (Split), majd Trauba (Trogir).

Az utóbbi vidéken emlékét őrzi a tenyérnyi Kraljevac, azaz a Király-sziget. Bujdokolása közepette állítólag itt, a Benedek-rendi szerzetesek halásztanyáján is kénytelen volt megszállni, ha csak rövid ideig is. Így volt vagy sem? Már nehéz lenne erről bizonyosságot szerezni: a trogiri dóm sekrestyéjének azonban ma is féltett kincse IV. Béla koronázó palástjának csuklyája, amit az uralkodó hálája jeléül adományozott a városkának. Más korokból származó további magyar emlékek Anjou (Nagy) Lajos és Mátyás király alakját idézik fel az erre fogékony utazóknak.

A Trogirtól mindössze öt kilométernyire megbúvó – akár Trogir elővárosának is tekinthető – Seget Vranjica nem dicsekedhet ilyen relikviákkal. Magyarok viszont élnek ebben a halászfaluból üdülőfaluvá formálódó helységben is. Egyikőjük, Kaslik József délvidéki: azaz a volt Jugoszlávia, a mai szerb állam Vajdaság tartományából érkezett némi kitérő után ide. Magyarságát vallja és tartja, jóllehet világpolgárként határozza meg magát. A megállapodottság irigylésre méltó nyugalomával, csendes derűvel mesélte el történetét. Lényében, mozdulataiban nyomát sem lehetett felfedezni annak a hajszoltságnak, ami annyi kelet-közép európai kortársának sajátja.

– Újvidéken, szerb nevén Novi Sadon születtem, ott is jártam iskolába. Az elemi anyanyelvemen, azaz magyarul végezhettem, a fogtechnikus-képzőt viszont már kizárólag szerbül. Rövid ideig szülőhelyemen dolgoztam, majd még fiatalon elmentem Nyugat-Németországba. Első állomásom Stuttgart volt, de végül is Mosbachban telepedtem le. Megnősültem, feleségem ugyancsak magyar délvidéki, azon belül zentai. Onnan jött, ahol 1697-ben Savoyai Jenő nagy vereséget mért a törökökre...

Kaslik József idővel önállósodott és céltudatos, kemény munkával biztos egzisztenciát teremtett magának Nyugat-Németországban. Amikor 1990-ben lezajlott a német egyesítés, a keleti részek lakosai – akiknek az állam ekkor száz százalékosan fizette a fogászati ellátását – szabályszerűen elárasztották munkával. *Amennyit dolgoztunk, amennyit nem szégyellünk* – mondta, majd hozzátette: ennek köszönheti, hogy Budapesten is alapíthatott egy jól menő gazda-

sági társaságot. Nem tűnt számára vonzóknak – talán érthetően –, hogy visszatelepüljön a politikailag és gazdaságilag egyre rosszabb hírekkel szolgáló szülőföldjére, ezért úgy döntött: a horvát tengerparton vásárol ingatlant magának.

– Itt töltöm a nyarakat már nyolc esztendeje: nem utolsósorban Trogir és Split közelsége, a gyors közlekedést biztosító reptér bizonyult komoly vonzerőnek. Természetesen amellet, hogy ez a vidék gyönyörű. Azt szoktam mondani: ezt a kis földdarabot Isten a nyugdíjas éveire teremtette, de szerencsére megfedkezett róla. Hát elfoglaltuk mi... Mióta itt vagyok, jó hallásomnak köszönhetően már a dalmát akcentust is elsajátítottam. A helybeliek, akikkel beszélgetek, meglepődnek, hogy valójában magyar vagyok. Felmenői története ugyanakkor jól jelzi azt a közép-európai – időnként különösnek tűnő – összefonódást, ami máig tetten érhető számos családban. Az ősei ugyanis – s ezt a látszik bizonyítani a vezetékneve is – valahonnan Csehországból érkeztek a Vajdaságba. Még Mária Terézia idején, a XVIII. század közepén, a Habsburgok uralta Magyarország gyéren lakott területeinek benépesítésekor. A magyarrá vált utód Jugoszláviában született, Németországban dolgozik, s szülővárosa ma már Szerbiában van. Második otthona pedig – legalábbis nyaranta – Horvátországban.

Magyar tolmács a dalmát székvárosban

„Megnéztük Zára nevezetességeit, melyek közt több a magyar történelmi vonatkozású műkincs, mint a legtöbb magyar városban: Szent Simonnak nálunk ma már eléggé ismert koporsóját, melyet Nagy Lajos király hitvese készíttetett, a bőkezű királyné arcmását ábrázoló domborművet a múzeumban, aztán a Boldogasszony-apácák kolostorát, melyet még Kálmán király alapított.”

A fenti idézet Herczeg Ferenc Szelek szárnyán című művéből származik. Az ismert író – Magyarország egykori írófejedelme – azon XIX. századi, amúgy sajnálatosan ritka számú magyarok közé tartozott, akik időről-időre vitorlással bolyongták be az Adriai-tengert, annak dalmáciai részét. Igaz, Herczeg Ferenc ezt viszonylag egyszerűen tehette, hiszen jövedelméből egy hajót vásárolt és legénységet szerződtetett. Így, afféle sporthajósként jutott el a fentebb említett Zára városába, mely akkor is – és még előtte évszázadokon át – Dalmácia székhelyének számított.

Ma már legfeljebb afféle virtuális tartományi főváros – a közeli Split, az egykori Spalato lélekszámban, gazdasági jelentőségben jóval megelőzi. Évezredes neve is megváltozott, 1945 óta hivatalosan mint Zadar szerepel a térképeken. Herczeg Ferenc több mint száz évvel ezelőtti megállapítsa viszont maig igaz: Zadar-Zára nevezetességei közt több a magyar történelmi vonatkozású műkincs, mint a legtöbb magyar városban.

A stratégiai fontosságú tengerparti kikötőt első alkalommal *Kálmán* király hódította el Velencétől 1105-ben: valójában is hódította, hiszen a krónikák szerint ostromgépeket is bevetett. Azután Velence hol visszavette, hol elvesztette Zárát, míg azután *III. Béla* hosszabb időre magyar uralom alá helyezte. Később ismét fordult a kocka, egészen I. (Nagy) Lajos uralkodásáig. A kiváló hadvezéri erényekkel is rendelkező király súlyos vereséget mért Velencére és huzamosabb időre elragadta tőle Zárát. A háborúságot lezáró békét 1358. február 18-án nem másutt, mint Zárában kötötték meg. Ezen maga Lajos is ott volt, sőt a magyar uralkodó diktálja a Szent Ferenc templom sekrestyéjében a súlyos feltételeket.

Zárát és Dalmácia jelentős részét azután 1409-ben a Zsigmonddal szemben álló Nápolyi László ellenkirály adja el a területre már amúgy is visszaszivárgó Velencének, 100 ezer dukátért: a tartomány és székhelye így végleg elveszett Magyarország számára.

A mai Zadarban – mondanunk sem kell – természetesen élnek magyarok. Éltek Herczeg Ferenc idejében is, sőt, már abban az időben, tehát az 1900-as évek végén sok hazánkfia felfedezte magának az akkor még igen kies tengeri pihenőhelyet. „Az új riván álló Bristol-szálló pincérei, akiknél ebédet rendelünk, azzal leptek meg kellemesen, hogy magyarul szóltak hozzánk. Azt mondták, hogy az elmúlt télen több magyar főúri család telelt a fogadóban, az igazgató az ő kedvükért hozatta a magyar pincéreket” – osztja meg figyelemre méltó felfedezését az olvasókkal Herczeg Ferenc.

Manapság már nem kell főúrnak lenni a zadari nyaraláshoz: honfitársaink tízezerszám utaznak ide nyaranta. Olyan sokan, hogy a horvát állam szükségét látta törvényszéki magyar tolmács alkalmazásának. Ezt a tiszteletet a városban *Bálint* Ferenc látja el.

– Miután tömegével vakációznak nálunk külföldiek, így időnként előfordulhatnak általuk elkövetett szabálysértések, például engedély nélküli hajózás, jet skízés is – tudtuk meg *Bálint* Ferenctől, akivel egy zadari bevásárlóközpont kávézójában beszélünk meg találkozót. – A hatóság ilyen esetekben köteles nyelvet tudó tolmácsot biztosítani. Ezt a tisztséget természetesen szigorú vizsga után lehet elnyerni. Nekem ez nem okozott különösebb nehézséget, hiszen Észak-Bánátban, Törökkanizsán születtem, magyar apától és szlovén anyától. A magyar tehát nem anya-, hanem apanyelvem. Törökkanizsán jártam elemi iskolába és gimnáziumba. Magyar nyelven tanultam mindvégig. Abban az időben egyébként a fele részben magyar, fele részben szerb nyelvű tele-

pülésen a gyermekek párhuzamosan sajátították el mind a magyar, mind a szerb nyelvet. Középiszkola után egyszerre három helyre, Újvidékre, Szabadkára és Zágrábba adtam be jelentkezésemet. Először Zágrárból, a katonai akadémiáról kaptam választ, méghozzá kedvezőt. Nem is gondolkodtam ezután sokat, Zágráb mellett döntöttem. Itt is végeztem.

Bálint Ferenc tehát katonatiszt lett a jugoszláv, később pedig a horvát hadseregben. Századosi rendfokozatot visel.

– 1980-ban a zágrábi egyetem befejezése után egyből Zadarba helyeztek, azóta, tehát huszonnyolc éve megszakítás nélkül itt élek. Hogy most mégsem vagyok katonaruhában, annak egyszerű a magyarázata: 2004 január elseje óta beléptem a nyugdíjasok táborába. Jóval idő előtt, hiszen a háborús évek duplán számítanak. Amit lehúztam horvát oldalon a harcokban, azt nem nevezném irigylésre méltó dolognak – utalt az 1990-es évek súlyos összecsapásaira, aminek részleteit minden biztatás ellenére is mellőzte. Csak annyit árult el, hogy megjárta mind a 4., mind pedig a 7. gárdista brigádot.

– Miután úgy gondoltam, hogy valamit csak kell csinálnom nyugdíjasként az otthoni ücsörgés helyett, letettem a magyar nyelvű tolmácsvizsgát. Sok ügyben kellett már segítséget nyújtanom, elsősorban a közlekedési szabálytalanságok, balesetek terén. Az a tapasztalatom, hogy az anyaországi magyarok hajlamosak kicsit lazítani a horvátországi nyaralás idején. S ekkor kezdődnek a bajok, hiszen az itteni utakon óriási a forgalom. Úgy szoktam fogalmazni, hogy míg jómagam kedvezőtlen helyzetekben – a bíróságon – ismerem meg a magyarokat, addig melletttem ülő *László* barátom kedvező helyzetekben, idegenvezetés közben.

Bálint Ferenc ugyanis nem egyedül érkezett a kávézóba. Vele tartott *Kovács* László, aki, mint kiderült, a tengerparti magyar történelem afféle két lábon járó lexikona. Igaz, idegenvezetőként már csak hivatalból is otthonosan illik mozognia a közös horvát-magyar múltban, de ehhez képest is imponáló az az adathalmaz, amit pár perc alatt felidéz az *Árpádok*, az *Anjouk*, *Luxemburgi Zsigmond* és *Mátyás* dalmáciai kapcsolataiból.

– Dalmácia Anjou László 1409-es adásvétele után került vissza Magyarországtól Velencéhez, de – s ez nem igazán közismert – a dalmát-magyar kapcsolatok ezzel nem szűntek meg! – hívja fel egy fontos tudnivalóra a figyelmet *Kovács* László, aki egyébként Zomborban született, s immár negyvenegy éve él Zadarban. Itt, a filozófiai egyetemen szerzett felsőfokú pedagógiai szakképesítést, majd tanított hosszú ideig egy zadar-környéki kis faluban, *Kašićon*. Természetesen horvát nyelven oktatta a nebulókat, akik többsége egyébként szerb volt. 1993 óta nyugdíjas, 2001 óta – miután letette az idegenvezetői vizsgát – magyar csoportokat kalauzol a tengerparton.

– Sokan meglepődnek, amikor a múltba mélyen beleágyazódott, szerteágazó dalmát-magyar kapcsolatról hallanak tőlem. Azt tapasztalom vissza-

térően, hogy a magyarok erről igen keveset tanulnak az iskolában. Amit mesélek nekik, azt mind a horvát könyvekből merítem. Csodálkoznak, amikor közlöm velük, hogy a zadari Szent Mária templom tornyában, az oszlopfőkön ott található az 1105-ös átépített Könyves Kálmán – mint *r. co-llo-mannus* – neve. (Rex Collomannus – Kálmán király. A szerk.) Az itteniek ezt tudják és tisztelik a király emlékét.

Megvalósult álom a királyi kikötőben

Kraljevica, egykoron Portoré nevének eredetével *Leidenfrost* Gyula, a magyarországi Adria-kutatás legismertebb személyisége is foglalkozott. A tudós, aki 1913-ban, majd 1914-ben eredményes expedíciókat vezetett a tengeren, Kék Adria című könyvében adott érdekes összefoglalót a Fiume – ma Rijeka – közelében található városkáról. Sokan azt tartják – írta Leidenfrost – , hogy „a Királyi kikötő elnevezés azóta maradt rajta, amióta IV. Béla megfordult benne. A tatároktól üldözött király, Pascoli szerint, nemeseivel együtt itt sáncolta el magát, majd innen menekült tovább Veglia szigetére. Mások szerint a név sokkal régiebb eredetű, mert Alboinó longobárd király építtette itt erődjét. Vannak azonban, akik a *pragmatica sanctio* egyik megteremtőjének, III. Károlynak uralkodásával hozzák kapcsolatba. III. Károly, aki a tengerpartot felvirágoztatni igyekezett, még nápolyi király korában Portorét szemelte ki a monarchia hadikikötőjéül. (...) Portorét a vinodoli és a buccari kerülettel együtt valószínűen még II. Endre adományozta a Frangepánoknak. A tatárdúlás után IV. Béla megerősítette a családot Portoré birtokában, sőt újabb ajándékokat is juttatott. A tenger felől figyelmünket legelőször a hatalmas, négyszegletes Frangepán-várkastély vonja magára. Mind a négy sarkához körtony csatlakozik. A toronyszobák mennyezetét stukkó díszítette. Batthyány Vince gróf, amikor 1796-ban a tenger mellék gazdasági viszonyait tanulmányozta, még látta ezeket a stukkó-rózsákat, amelyek alatt – tehát *sub rosa* – az állítólagos összeesküvők, a család utolsó férfisarja, Ferenc Kristóf és sógora, Zrínyi Péter tanácskozott. Azóta vált szállóigévé a „*sub rosa*” a bizalmas megbeszélések jelölésére.

A történettudomány az összeesküvés kraljevica helyszínének tényét mindenestre nem erősíti meg. Ezzel együtt a Frangepán – avagy horvát nevén Frankopan – vár a horvát tengerpart északi részének egyik történelmi nevezetessége: dísze akkor lehetne, ha jelenlegi, eléggé elhanyagolt küllemét egy hozzáértő felújítás előnyére változtatná meg.

Kraljevica így is kellő vonzerővel bír: ezt bizonyítja az itt élő Szabó László és felesége, Júlia példája.

– Fiatalokként a hatvanas években Szabadkán éltünk – kezdte a férj. – A város nyomdájában, a könyvkötészetben dolgoztunk, ott ismerkedtünk meg egymással. A szabadkai nyomdának akkoriban a Peljesac-félszigeten volt nyaralója, úgyhogy éves szabadságunkat sokszor töltöttük ezen a részen. Vajdasági magyarokként, akik addig csak a földdel

Szabó László feleségével

A szerző felvételei

voltunk kapcsolatban, megismertük és megszerettük a tengert. Nemcsak a táj tetszett meg, hanem az is, hogy errefelé ismeretlen a kemény tél. Bejártuk a partvidék városait, nem titkoltan azzal a céllal, hogy valahol kinézünk magunknak egy házhelyet és ideköltözünk.

– Első lépésként 1970-ben sikerült Rijekába, azaz Fiumébe költöznünk – folytatta a feleség. – Két évig dolgoztunk a kikötőváros nyomdájában, majd, hogy megszerezzük az építkezéshez szükséges pénzt, Németországba mentünk vendégmunkásoknak.

Szabó László és felesége tizenöt esztendő telt el Stuttgartban. Szerencsésük volt, hiszen a szakmájukban helyezkedhettek el és egy ismerős kollégájuk révén azonnal sikerült üzemi lakáshoz jutniuk. A munkakörülmények megfelelőek voltak és szépen kerestek, a másfél évtized gyorsan elszállt. Mire hazatértek, 1987-ben, már készen állt az a két emeletes ház Kraljevicában, amit az éves szabadságok idején építtettek fel a mesterekkel. Az ifjúkori álom, mint egy húsz esztendő elteltével, beteljesedett.

– Most már mindketten nyugdíjasok vagyunk – mondta Szabó László. – Kraljevicaiak, de azért itt, a tengerparton, horvát környezetben is őrizzük magyarságunkat. Tagjai vagyunk a rijekai magyar egyesületnek, rendszeresen megünnepeljük a magyar történelmi évfordulókat. Tartjuk a kapcsolatot szülőföldünkkel, Vajdasággal is, annak ellenére, hogy már egy határ választ el bennünket attól a vidéktől: legutóbb tavaly jártunk a rokonoknál Szabadkán. Megváltozott ott a helyzet, egyre több a betelepült, egyre nehezebb az ottani magyaroknak... A mi időnkben más volt. Lányunk hamarosan diplomázik Pulán, zenetanár lesz. Ebben részben követi a példát, hiszen jómagam trombitán játszom, még mostanában is fellépek külföldi csoportok előtt. Gyermekünk egyébként Stuttgartban született, nem felejtett el németül sem. Megtanult angolul is, a horvát nyelvet pedig iskolai miatt is el kellett sajátítania felsőfokon. Örülünk annak, hogy jól beszél magyarul: két éve Budapesten, egy ismerősünkénél szilveszterezett. Tehát belekóstolt Magyarországra is.

Szeri Árpád

Az írás létrejöttének támogatói:

Barátság szerkesztősége, Budapest; Alisca Bau Kft., Szekszárd; Fried Kastély Szálloda és Étterem, Simontornya; Gemenc Volán Autóbusz közlekedési Zrt., Szekszárd; Szekszárd-Paksi Vízgazdálkodási és Környezetvédelmi Kft., Szekszárd; Tam-Bau Kft., Tamási; Tarr Építő Szolgáltató és Kereskedelmi Kft., Szekszárd